

TİRE VOYVODASI YEĞEN MEHMED AĞA VE MUHALLEFATI*

Özer Küpeli**

Öz

Tire 18. yüzyılda 60'tan fazla mahallesi ve birçok köyü ile Batı Anadolu'nun önemli kasabalarından biri konumundaydı. Bu yüzyılda resmi kayıtlar bize Tire'nin cizye ve avarızının mukataa yoluyla toplandığını göstermektedir. Seyyid Yeğen Mehmed Ağa ise aynı yüzyılın son çeyreğinde voyvoda olarak bu mukataanın yöneticisi ve işleticisiydi. Tire'de içinde medrese ve çeşme bulunan bir vakıf kuran Yeğen Mehmed Ağa'nın voyvodalık vazifesini ne kadar süreyle yürüttüğü bilinmese de, 1787 yılında gerçekleştirdiği Hac farızasından döndükten kısa süre sonra eceliyle Tire'de vefat ettiği anlaşılmaktadır. Vefatının ardından muhallefatinin zaptı süreci başlamış, fakat bunun öncesinde kardeşi Hüseyin ile bölükbaşı başta olmak üzere Mehmed Ağa'nın adamları muhallefattan bir kısım nakit ve emvali alalacele kaçırıp çiftliklerinden birinde saklamışlardır. Bu süreç ayrıca kovuşturma konusu olmuş, bostancıbaşı tarafından hapsedilen Hüseyin sakladığı nakit ve emvalin karşılığında 300 altın kese bedel ödemek suretiyle serbest kalmış, kısa bir süre sonra da ağabeyinin yerine voyvodalığı devralmıştır. Diğer taraftan Seyyid Yeğen Mehmed Ağa'nın muhallefatinin mirî adına zapt süreci işletilmiş, İstanbul'dan tayin edilen Mirahor-ı sani Çayırzade İbrahim Ağa marifetiyle bu iş yürütülmüştür. Neticede Seyyid Yeğen Mehmed Ağa'nın emval, eşya, akar ve emlakleriyle, çiftliklerinde bulunan hububat, alât ve hayvanatı kayıt altına alınmıştır.

Bu çalışmada çoğunlukla Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen belge ve defterlerden hareketle önce Tire Voyvodası Seyyid Mehmed Ağa'nın ölümünün ardından muhallefatinin zaptı süreci ele alınacak, ardından serveti değerlendirilecektir. Bu suretle 18. yüzyıl Tiresinde yaşayan bir yatırımcının profili ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tire, Voyvoda, Yeğen Mehmed Ağa, Müsaderе, Muhallefat

* Bu makale, 7-8 Mayıs 2018 tarihinde düzenlenen *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu*'nda sunulan yayınlanmamış bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

** Doç.Dr., *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü*, 35620, Balatçık, Çiğli-İzmir / Türkiye, ozerkupeli@ikc.edu.tr

The Estate Inventory of Voivoda of Tire Yegen Mehmed Agha

Abstract

With more than 60 neighborhoods and several villages, Tire was an important townlet in the eighteenth-century Western Anatolia where the *cizye* and *avârız* taxes were collected through tax-farming. As a tax-farmer of extraordinary contributions and *cizye*, Seyyid Yegen Mehmed Agha appeared as an influential figure in the region in the last quarter of the century although sources do not provide details of how long he was able to hold this venture. But we know certainly that after returning from pilgrimage he died in Tire, which instigated the competing process of confiscating his estates. Yet, Ottoman authorities quickly understood that his brother Hüseyin and men, especially his *bölükbaşı* Mehmed Agha, saved an amount of cash and his several estates from this process by taking shelter in one of the *çiftlik*s. After a rigorous inspection, the *bostancibaşı* imprisoned Hüseyin who was, however, set free later on the payment of 300 purses of gold and, shortly thereafter, could acquire the same tax farm. Eager to seize Seyyid Yegen Mehmed Agha's properties, the imperial center appointed Mirahor Cayırzade İbrahim Agha to the confiscation process resulting in the detailed registration of his estates, properties, money as well as wheat, tools and animals on the *çiftlik*s.

By utilizing several documents and registers kept at the Ottoman Prime Ministerial Archives, this study examines the confiscation process with a special emphasis on his wealth, which allows us to analyze the investment portfolio of a local notable in eighteenth-century Western Anatolia.

Keywords: Tire, Voivoda, Yegen Mehmed Agha, Confiscation, Estate Inventory

Voyvoda, mali bir terim olarak vergi gelirine sahip kimselerden aldığı yetkiyle kendi namına veya bir başkası adına vekâleten vergi tahsil eden görevlilere verilen unvandır. Vergi tahsildarı olarak voyvodalar, muhassıl ve mütesellimlerden farklı olarak sadece tımar, zeamet ve yüksek askeri zümreye ait hasların değil aynı zamanda merkezi hazineye ait vergilerin ve vakıf gelirlerinin de tahsilini üstlenebilmekteydiler. Osmanlılarda 15. yüzyıldan beri var olan bir uygulama olarak voyvodalık 16. yüzyılda yaygınlaştı ve bilhassa yüzyılın ikinci yarısında eyalet maliyesi dâhilinde vergi gelirlerinin tahsilinde önemli bir kurum haline geldi. Yüksek rütbeli askerî zümreye mensup vezirler, beylerbeyiler, sancak beyleri, paşmaklık haslar ve saray mensuplarının kendilerine tahsis edilen gelirlerin tahsilinde voyvodalar bilhassa bu dönemde yetkili kılındı. 16. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı vergi rejiminde ortaya çıkan değişiklikler sonucu tımar rejiminden merkezi hazineye para aktarma süreci hızlanıp da, bu gelirlerin iltizam yoluyla toplanması yaygınlaşınca voyvodalığın Osmanlı vergi toplayıcılığı içindeki önemi iyice arttı. Voyvodalar ilk zamanlarda dergâh-i ali kapıcıbaşısı, sadrazam kethüdası,

eski matbah emini gibi daha çok İstanbul'da oturan yüksek askerî zümre mensupları iken, 18. yüzyılda malikâne uygulamasının yaygınlaşmasıyla birlikte vergi toplamada mahalli araçların rolü fazlalaştı. Bu ise zaman içerisinde voyvodaların zenginleşip servet biriktirmelerinin önünü açarken, Anadolu ve Rumeli'de büyük vergi ihalelerini elde etmelerine imkân sağladı. Merkezî hazinenin vergilerini toplayan voyvodalar, sözleşmeleri gereği eyalet ve sancakların sadece gelirlerini tahsil etmekle yetinmez, bu gelirleri merkezî hazinenin istediği yerde harcanmak üzere sevk ederlerdi. Bu çerçevede kale askerlerine tahsis edilen mevacipleri vaktinde göndermek, emredilen yerlere erzak ve hayvan tedarik etmek, özellikle 18. yüzyılın ortalarından itibaren asker sevk etmek gibi görevler başlıca sorumluluklarıydı¹.

1. Yeğen Mehmed Ağa, Ailesi ve Adamları Hakkında Bilinenler

Yeğen Mehmed Ağa'nın kökleri yani ne zaman ve nerede doğduğu bilinmemektedir. Ancak ölümünden on yıl sonrasına ait Hacı İlyas vakfına ait bir belgede "*es-Seyyid Yeğen Mehmed Ağa ibn Halil Çeşmesi*" şeklinde geçen ifadeden babasının adının Halil olduğu anlaşılmaktadır². Seyyid Mehmed Ağa'nın yaptırdığı çeşmelerden biri bugün halen Tire'de İpekçiler Mahallesi Balcı Caddesi üzerinde İtfaiye Meydanı olarak bilinen yerdedir³. Mehmed Ağa'nın bu çeşmeden başka Tire'de iki çeşme daha yaptırdığı, ayrıca birer dersane ile medrese ve köprü bina ettirdiği, bunları evlatlık olarak vakfettiği ve bu vakfa gelir olarak da zeytin bahçeleri tahsis ettiği muhallefatının tahrir ve zaptına nezaret eden mübaşirin raporunda kayıtlıdır⁴.

Mehmed Ağa 1787 yılında hacca gitmiş, hacdan döndükten bir süre sonra 1788 yılı 14 Şubatında eceliyle vefat etmiştir⁵. Yine vefatı ertesinde muhallefatının zaptı süreciyle alakalı belgelerden anlaşıldığı üzere geride varis olarak Hüseyin adında bir erkek kardeşinin, Emine adında boşandığı bir eşinin, Ayşe ile kimi belgelerde Fatma, kimisinde ise Hatice olarak adı geçen iki kızının ve müderrisinden Sadullah Efendi adlı bir damadının olduğu anlaşılmaktadır. Ailesiyle ilgili olarak başkaca bir bilgi yoktur.

¹ Erol Özvar, "Voyvoda", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43, İstanbul 2013, s. 129-131. Keza bk. Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 128-129; Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985, s. 200-202. Voyvodaların vergi toplamadaki etkin rolleri onların bir yandan servetlerini çoğaltmalarını sağlarken, diğer taraftan da nüfuzlarını arttırmalarını temin ediyordu. Hatta bu süreçte birçok yerde yerli hanedanlara mensup voyvodalar ayanlık mevkilerini ellerine geçirmişler ya da bunun için mücadeleye girişmişlerdi, bk. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Ankara 1994, s. 108-110.

² BOA, C.MF., no. 1261; BOA, C.MF., no. 388.

³ Necmi Ülker, "Tire'de Osmanlı Dönemi Türk Kitâbeleri", *Türk Kültüründe Tire*, Ankara 1994, s. 101. Bu çeşme bir yerel tarihçi tarafından hatalı olarak 18. yüzyıl sadrazamlarından Seyyid Mehmed Paşa'ya izafe edilmiştir. Bk. A. Munis Armağan, *Devlet Arşivlerinde Tire*, İzmir 2003, s. 278.

⁴ BOA, D.BŞM.MHF., no. 79/3.

⁵ BOA, C.ML., no. 11529.

Yeğen Mehmed Ağa voyvoda olarak Tire Mukataası vergileri ile Tire'nin cizye ve avarızını toplamakla görevliydi ve bu görevi çerçevesinde Delioğlan, Çatlu Boğat, Sülübeglü ve Süzek tumarlarının iltizamını uhdesinde tutmaktaydı. Ayrıca Koca Ragıp Paşa'nın kızı Lebibe Hanım'ın emlaki olan Kara Yunuslu Çiftliği de kendisinin iltizamındaydı⁶. Voyvodalık görevinin gerektirdiği işlerde kendisine kardeşi Seyyid Hüseyin, akrabası Elhac Mehmed Ali, kethüdası Ödemişli Elhac Mehmed, diğer kethüdası ve rençbercisi Elhac Mehmed, bölükbaşısı İbrahim, harem kethüdası Ahmed ile sarrafı Yehud Yahudi yardım etmekteydiler⁷.

2. Yeğen Mehmed Ağa'nın Muhallefatının Zaptı Sürecinde Yaşananlar

Osmanlı Devleti'nde devlet ile farklı şekillerde de olsa irtibatı olan hemen herkesin hâlihazırda bu durumu devam etmese bile servetlerinin devlet tarafından müsadere olunması genel bir uygulamaydı. Bundan dolayı Tire Voyvodalığı gibi bir vazifeyi ifa eden ve devletle alacak-verecek hesabı içinde olan Yeğen Mehmed Ağa'nın vefatının ardından servetinin müsadere edilmesi kaçınılmazdı.

Müsadere süreci kişinin ölümü ardından padişahın fermanı ile başladı. Ancak bu فرمان ulaşmadan yerel yöneticilerin olacakları önceden görüp hemen duruma el koymaları, ölen şahıs ve onunla ilgili olanların evlerini mühürledikleri sık görülen bir uygulamaydı. Müsadere işi için merkezden bir mübaşir görevlendirilir, bu gelişme mahallin kadısına da bildirilerek kendisine her konuda yardımcı olunması istenirdi. Mübaşir ilgili kişinin muhallefatını tek bir habbe ve bir nesne dışarıda kalmamak üzere sayarak tahririni gerçekleştirir, tespit edilen eşyanın bir kısmı mahallinde satılırken, altın, gümüş paralar ile bu kabil eşyalar ve mücevherat gibi pahada kıymetli olanlar ise İstanbul'a gönderilirdi⁸.

Yeğen Mehmed Ağa'nın vefatının ardından da süreç yukarıdaki gibi işlemiş, Tire Kadısı Elhac Mehmed Emin Efendi "... *zâbirde mevcûd olan emvâl ve eşyası bacem'ahum ma'rîfet-i şer'le tembîr ...*" etmek üzere harekete geçmiştir. Ancak Mehmed Ağa'nın ölümünden birkaç gün evvel kardeşi Hüseyin ve adamlarının el birliğiyle çok sayıda kıymetli emval ve eşyayı gece yarısı gizlice Çıplak Çiftliği'ne naklettikleri öğrenilmiştir. Kadı bu durumu merkeze bir arzuhalle bildirerek boşandığı eşi ve kızları tarafından bilinmeyen bu durum neticesinde kaçırılan emval ve eşyanın soruşturularak tespitinin gerektiğini ifadeyle ihbarda bulunmuştur. Bunun üzerine merhumun emval ve eşyasının tespiti ve miri adına zaptı için süratle bir mübaşirin görevlendirilmesi defterdara bir buyruldu ile bildirilmiştir⁹. Bu göreve tayin edilen

⁶ BOA, *MAD.d.*, no. 9719, s. 33-34; BOA, *D.BŞM.MHF.*, no. 80/13.

⁷ BOA, *MAD.d.*, no. 9719, s. 33-34; BOA, *C.ML.*, no. 11529.

⁸ Osmanlı Devleti'nde muhallefatın tespiti ve müsadere süreci hakkında bilgi için bk. Cahit Telci, "Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/2, (2007), s. 145-166. Ayrıca bk. Yuzo Nagata, *Tarihîte Ayânlar, Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara 1997, s. 168-169.

⁹ BOA, *C.ML.*, no. 11529. Aynı süreçte Mehmed Ağa'nın muhallefatının tahriri için mutemet bir mübaşirin tayini hakkındaki hatt-ı hümayun için bk. BOA, *AE.SABH.I.*, no. 352/24639.

Mübaşir Çayırzade İbrahim Ağa'ya yazılan hükümde merhum Mehmed Ağa'nın "... *iltizâmât-ı miriye ile mel'ûf ve kendüde külliyetlü emvâl olduğu meşhûr mütevâtir olmakdan nâsi ...*" süratle yerine varıp "... *müteveffâ-yı merhumun bilcümle nükküd ve emvâl ve eşya ve hububât ve hayvanât ve akar ve emlak ve zimemât velbâsıl ism-i mâl utlâk olunur kalîl ve kesîr her nesi var ise cümlesini miriçün zâbt ve tabrîr idüip müfredât üzere membûr ve mümza defterini dersa'adetime irsâl ...*" ettirilmesi buyurulmuştur. Keza mübaşire verilen bir diğer emir Mehmed Ağa'nın kaçırılıp saklandığı iddia olunan mallarını bulup deftere kaydettirmesidir¹⁰.

Çayırzade İbrahim Ağa Tire'ye vardıktan sonra hemen işe koyulmuş, bir yandan Mehmed Ağa'nın muhallefatının tahrir ve tespiti yapılırken, diğer taraftan da kardeşi Hüseyin ve yakın adamları gizlenen servetin tespiti maksadıyla bostancıbaşı tarafından hapsolünmüştür¹¹. Ancak Yeğen Ağa'nın nakit paralarını tutmakla görevli rençbercisi Hüseyin bu esnada 1.000 kuruş alarak kaçmış, kendisinin yakalanması için peşine asker salınırken, merhum voyvodanın başkaca da bir nakdinin olmadığı görülmüştür¹². Diğer taraftan mübaşir marifetiyle tahrir olunan muhallefatın iddia edildiği gibi 500.000 kuruş (1.000 kese) değerinde olmayıp yalnızca 110.000 kuruş (220 kese) olduğu belirtilmiş, buna karşılık kızları ve damadı 112.500 kuruş (225 kese) teklif ederek muhallefatın kendilerine terkinini istemişlerdir¹³. Ancak bu teklifin kabul görmediği, daha sonra kardeşi Hüseyin'in 150.000 kuruş (300 kese) karşılığında muhallefata sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hüseyin aldığı muhallefatın karşılığı olan 150.000 kuruşun yarısını 1788 Temmuzunun ilk haftasında, kalan yarısını da aynı yılın Ekim ayının ilk haftasında ödemeyi taahhüt etmiştir. Bunun üzerine Yeğen Mehmed Ağa'nın muhallefatını zapt ve tahrirle görevlendirilen mübaşir Çayırzade'nin şimdiki dek zapt emval ve eşyayı Hüseyin'e devretmesine karar verilmiş, keza Hüseyin'e abisinin beş adamı ile sarrafi kefil olmuştur¹⁴. Hüseyin Ağa ilk etapta bu miktarın 116.000 kuruşunu taksitler halinde nakit olarak ödemiştir¹⁵.

Hüseyin Ağa ağabeyinin bütün malı ve mülküne sahip olduğu gibi voyvodalık görevini de devralmıştır. Diğer taraftan Mehmed Ağa'nın kızları Ayşe ve Fatma muhallefattan kendilerine hiç pay verilmediği gerekçesiyle şikâyetle bulunmuş, buna karşılık Gümüşlü ve Subaşı çiftlikleri kendilerine bırakılmıştır¹⁶. Bu takdirce iki çiftliğe 31.000 kuruş bedel biçilmiş, bu paranın Hüseyin Ağa'ya iadesi buyurulmuştur. Ancak Hüseyin Ağa'nın hâlihazırda 34.000 kuruş borcunun bulunduğu, bu borcun 16.287,5 kuruşunun meşta askeri masrafları için Ödemişli Yeğen Ağa kethüdası Hasan Ağa yedinde olduğu, meşta askeri için tahsil olunan

¹⁰ BOA, C.ML., no. 11529.

¹¹ BOA, D.BŞM.MHF., no. 79/10.

¹² BOA, D.BŞM.MHF., no. 79/3.

¹³ TSMA, E. 233/36.

¹⁴ BOA, C.ML., no. 29774.

¹⁵ BOA, C.ML., no. 8608.

¹⁶ BOA, D.BŞM.MHF., no. 85/31; BOA, D.BŞM.MHF., no. 82/85; BOA, D.BŞM.MHF., no. 82/69.

paranın iadesi söz konusu olursa miri hazineden para çıkması gerektiğinden neticede adı geçen çiftliklere 17.712,5 kuruş bedel biçilerek hesaplaşılması gündeme gelmiştir¹⁷. Mehmed Ağa'nın kızlarının bu şikâyetinde damadı Sadullah Efendi'nin payı olduğu muhakkaktır. Nitekim muhallefatin müsaderesi sürecine ait hülâsada kendisinin az bir baha ile muhallefata talip olduğu, fakat bu talebinin mübaşir nezdinde iltifat görmemesi üzerine veraset iddiasıyla İstanbul'a gittiği, asıl niyetinin Kızılcahavlu adlı çiftliği elde etmek olduğu belirtilmiştir. Mübaşir Çayırzade damadın niyetinin az bir para ödeyerek bu çiftliğe sahip olmak olduğunu, devletin zarara uğratılmaması adına buna engel olunması gerektiğini ifade etmiştir¹⁸.

Hüseyin Ağa'nın ağabeyinin malı mülküne sahip olma sürecinde yaşadığı bir diğer mesele ise Seferihisar Voyvodası'nın ağabeyinin iltizamında olan Delioğlan, Çatlu Boğat, Sülübeglü ve Süzek tımarlarına el koymaya çalışmasıdır. Hüseyin bir arzuhalle durumu İstanbul'a bildirerek meselenin hallini istemiştir¹⁹. Diğer taraftan voyvodalık umuruna dair evrakın da bir an önce kendisine gönderilmesini talep etmiştir²⁰.

3. Yeğen Mehmed Ağa'nın Muhallefati²¹

Mehmed Ağa'nın muhallefatinde kitap olarak iki eşya kayıtlı olup bunlardan biri Kuran-ı Kerim, diğeri ise Enam-ı Şerif'tir. Bunun dışında muhallefatta kendisine ait herhangi bir mücevher ve takının kayıtlı olmaması dikkat çekicidir. Bu durum ziynet kullanmadığı anlamına mı gelmektedir ya da bunlar ayrı bir yere mi kaydedilmiştir bilemiyoruz. Bununla birlikte bir kısım akaratı ile sağlığında vakfettiği zeytin bahçesi gibi bazı emlakinin defter dışı kaldığı mübaşir Çayırzade İbrahim Ağa'nın raporunun hülâsasından anlaşılmaktadır. Keza bu raporda merhum voyvodanın rençbercisi olan Hüseyin'in çaldığı 1.000 kuruş dışında başkaca bir nakit parasının da tespit edilemediği belirtilmektedir²². Sadece muhallefat kayıtlarında kimlerin zimmetinde olduğu belirtilmemekle birlikte 3.475 kuruş alacağı söz konusudur.

a. Gayrimenkuller

Muhallefatından anlaşıldığı kadarıyla Mehmed Ağa'nın iki adet menzili bulunmaktadır. Bunlardan ilki kendisinin sakin olduğu menzil olup Tire haricindedir. Bu menzil hakkında detaylı bilgi verilirse de hâriciyeli ve dâhiliyeli şeklinde belirtilmesi buranın büyük bir konak olduğunu düşündürmektedir. Diğer menzili ise Tire'de Yeni Mahalle'de olup iki katlı bu bina üstte ve altta birer küçük oda, bir büyük kendir ambarı, bir çeltik ambarı, bir ahır ve bir miktar avluyu

¹⁷ BOA, *HAT.*, no. 180/8177.

¹⁸ BOA, *D.BŞM.MHF.*, no. 79/3.

¹⁹ BOA, *D.BŞM.MHF.*, no. 80/13.

²⁰ BOA, *D.BŞM.MHF.*, no. 88/56.

²¹ Yeğen Mehmed Ağa'nın muhallefat kayıtları için bk. BOA, *MAD.d.*, no. 9719, s. 33-34; BOA, *D.BŞM.MHF.*, no. 79/40; TSMA, E. 36/3.

²² BOA, *D.BŞM.MHF.*, no. 79/3.

müştemildir. Bu ikinci binanın ikamet amacından ziyade ambar olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Menzilleri dışında At Pazarı'nda iki katlı ahşap bir hanı olup bu hanın üst katında 16, alt katındaysa dört oda bulunmaktadır. Alt katta ayrıca büyük bir ahır, bir kuyu, dış kısmında birer berber, çamaşırçı, bakkal, nalbant dükkânı mevcuttur. Altta büyük bir ahırın bulunması bu hanın muhtemelen şehir dışından gelen ticari malların ticaretinin yapıldığı bir yer olduğunu akla getirmektedir.

b. Giyecekler, Ev Eşyaları ve Kumaşlar

Mehmed Ağa'nın muhallefatında çok sayıda giyecek, ev eşyası ve çeşitli kumaşlar bulunmaktadır. Kendisinin giyeceklerine bakıldığında en başta kürkler dikkati çekmektedir ki, sincap, kakum ve zerdava cübbe ve binişlerinin sayısı 13'tür. Kürkler dışındaki diğer kıyafetlerini ise çeşitli renklerde, bazısı Halep, Hama ve Mısır menşeli ihram, biniş, gömlek, kuşak ve sarıklar oluşturmaktadır. Ayakkabı kabilinden ise dokuz çift çizme, yedi çift pabucu ve altı çift de mesti bulunmaktadır.

Tire voyvodasının muhallefatında kayıtlı mefruşata baktığımızda Osmanlı evlerinde yaygın şekilde kullanılan yastığın yanı sıra döşek, şilte, yorgan, çarşaf, minder, makat minder, kilim, seccade, perde, kaplan postu gibi kumaş ve yünden yapılan eşyaların çokluğu dikkati çekmektedir. Bunların önemli kısmı Leh, Kıbrıs, Halep, Şam, Sakız, Uşak, Gördes, Bilecik menşelidir.

Ev eşyalarının önemli bir kısmını teşkil eden kumaş, havlu, seccade, peşkir gibi eşyaların bazısının Halep, Bağdat, Şam, Bursa, Sakız, Hint, Mardin işi olduğu; bunların yapımında ise çuka, alaca, keremsud, hilâlî, sandal, çit, kutnu gibi kumaşlar kullanıldığı; bir kısmının sırmalı, yıldızlı, fitilli olduğu görülmektedir.

Kumaşlar konusunda dikkati çeken bir diğer husus ise muhallefatta çok sayıda ve önemli bir kısmı da Suriye -özellikle Şam alacası-, Mısır, Bağdat ve Hint menşeli toplarca kumaşın bulunmasıdır. Mesela Şam alacası türünden kumaş toplarının sayısı 329'dur. Diğerleriyle birlikte muhallefatta kayıtlı kumaş toplarının sayısı 700'ü bulmaktadır. Buna ilave olarak bir kısmı hususi kullanımına ait olduğu kesin olmakla birlikte 594 adet sarığın mevcudiyeti Mehmed Ağa'nın kumaş ticareti ile uğraştığına delalet etse gerektir. Muhtemelen hanındaki odalardan birisini bu iş için kullanıyordu. Bunu doğrulayan bir diğer kayıt da muhallefatına dair raporun hülasasında Şam emtiası bahası olarak Hacı Zeydan isimli bir şahsa iki ayrı temessükle toplamda 10.575 kuruş borcunun olmasıdır.

Muhallefatta mevcut mutfak eşyalarına baktığımızda ise çoğunluğu ucu mercanlı ve kehribari 123 kaşığın yanında taslar, tepsiler, siniler mevcuttur. Çok sayıda fincanın yanında fincan zarfı, kahve ibriği, kahve tepsisi ve kahve makramesinin varlığı Mehmed Ağa'nın kahve tüketim alışkanlığının olduğunu göstermektedir. Fincanlarının 15 tanesinin ise iyi işçilikleriyle meşhur Bec (Avusturya) menşeli olması dikkati çekmektedir. Yine bir kısmının mutfak eşyası olduğu muhakkak olmakla birlikte muhallefatta evani-i nühas olarak kaydedilmiş bakır kap kaçağın toplam kıyyesi 691,5'tur.

Kişisel eşya kabilinden ise çok sayıda tespihinin yanı sıra sakal tarağı ve biri hilali, biri Paris olmak üzere üç saat kaydedilmiştir. Ayrıca yedi adet duhan çubuğunun varlığı Mehmed Ağa'nın tütün kullandığına işarettir. Yine şamdan, ibrik, tas, gülabdan, buhurdan, öd, leğen gibi temizlik vs. maksadıyla kullanıldığı muhakkak bir takım eşyaları da mevcuttur.

c. At Takımları ve Silahlar

Mehmed Ağa'nın şahsi kullanımında raht, başlık ve reşmeden oluşan altı at takımı bulunmaktadır. Bunların dördü simlidir. Bu kabil eşyaya üç simli gaşiyeyi de eklemek gerekir. Simli de olsa bunların çok fazla gösterişli at takımları olmadığı aşikârdır.

Ağa'nın silahlarına gelince üçü sırmalı, ikisi simli toplam beş çift piştovunun, üç tekli piştovunun, bazıları Macar demirinden yedi tüfeği ile altı köhne tüfeğinin yanı sıra üç simli gaddare ile ikişer topuz ve baltası vardır. Bu silahların da at takımları gibi gösterişten uzak olduğu anlaşılmaktadır.

d. Çiftliklerindeki Emlak, Hayvanlar ve Hububat

Merhum Tire voyvodası Mehmed Ağa'nın muhalefat defterinden anlaşıldığına göre kendisine ait Kızılca-havlu, Gümüşlü, Rahmanlı, Direnli, Dolama ve Subaşı adlı altı çiftliği bulunmaktadır. Buna bir de Rağıp Paşa'nın kızı Lebibe Hanım'ın mülkü olan Kara Yunuslu Çiftliği'ni de eklemek gerekir. Bu çiftliklerde Ağa büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yanında hububat ziraatıyla meşguldür ve zenginliğinin asıl kaynağını da buralardaki faaliyetleri oluşturmaktadır.

Bu çiftliklerin en büyüğü Kızılca-havlu olup burada ortak bir avluya bakan en az dört adet yapı bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilkinin üst katında biri kahve, biri köşk, biri de mabeyn odası olmak üzere toplam beş oda ile bir sofa, alt katındaysa ikişer büyük ve küçük ahır ile dört büyük zahire ambarı mevcuttu. Sokak kapısı üzerindeki diğer yapının üst katında biri kahve odası diğerleri küçük odalar olmak üzere toplam dört oda, alt katındaysa iki ahır vardı. Bunun yakınındaki diğer yapı üst katta iki oda, alt katında iki ambar, bir mutfaktan, sonuncu yapıysa üst katta dört oda, iki sofa yanında etrafı seyretmek için çatıda bir taraça, alt katta iki oda, iki ambar, bir mutfak, bir hamam ve bir camekândan oluşuyordu. Bu fonksiyonel yapı topluluğunda Mehmed Ağa'nın yakınlarıyla birlikte bu çiftlikte çokça vakit geçirdiğini, ziraat ve hayvancılık alanındaki işlerini buradan yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Diğer çiftliklerinin de her birinde Kızılca-havlu'ya nazaran küçük olmakla birlikte birer çiftlik evi bulunmaktadır. Buna göre Gümüşlü'de üst katında bir oda, alt katı komple ahır olan iki katlı bir yapı; Rahmanlı'da dört oda, ahır ve samanhaneyi müstemil tek katlı bir yapı; Direnli'de üstte ve altta ikişer oda, bir ahır ve samanhaneye bulunan bir yapı; Dolama'da dâhiliyesinde üç oda ve iki ahır, hariciyesinde ise iki oda, bir ahır ve samanhaneyi müstemil bir yapı; Subaşı'nda ise iki oda, iki ahır ve iki samanhaneye yanında eski zaman işi bir kulenin bulunduğu bir yapı mevcuttur.

Mehmed Ağa'nın bu çiftliklerinden Subaşı hariç her birinde büyükbaş hayvanlar ile ulaşım ve taşıma işlerinde kullanılan hayvanlar mevcuttur. Bunların sayısı şöyledir:

Tablo 1: Yeğen Mehmed Ağa'nın Çiftliklerinde Büyükbaş ve Binek Hayvan Sayısı

	Camız	Karasığır öküzü	Camız ineği	Camız danası	Karasığır ineği	Karasığır danası	Boğa	Buzağı	Deve	Beygir	Merkep	Katur
Kızılca-havlu	14	15	2	5	8	3	-	1	18	1	1	
Gümüüüü	12	4	-	2	4	1	-	-	-	-	-	-
Rahmanlı	6	4	-	-	4	-	-	-	-	1	1	-
Direnli	7	12	-	-	10	8	1	-	-	-	-	1
Dolama	4	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	43	41	2	7	26	12	1	1	18	2	2	1

Ağa'nın çiftlikleri dışında Çaplak-altı denilen yerde de bir kısım hayvanının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Yeğen Mehmed Ağa'nın Çaplak-altı'ndaki Büyükbaş Hayvanları

Camız ineği	50
Camız koşum düvesi	15
Camız düvesi (birer/ikişer yaşında)	26
Camız öküzü	4

Yine Ragıp Paşa'nın kızı Lebibe Hanım'ın çiftliği olmakla kendi iltizamına aldığı çiftlikte de bir kısım büyükbaş hayvan ile ulaşım vs. işlerinde kullanıldığı sanılan hayvanlar mevcut olup bunların sayısı da şöyledir.

Tablo 3: Mehmed Ağa'nın Ragıp Paşa Çiftliği'ndeki Büyükbaş ve Binek Hayvan Sayısı

Camız öküzü	8
Karasığır öküzü	2
Karasığır ineği	70
Karasığır danası	24
Kısrak	18
Beygir	2
Tay	1
Merkep	1

Görüldüğü üzere merhum Tire voyvodasının kendi çiftliklerinde 138, Çaplak-altı Çiftliği'nde 95 ve iltizamına aldığı Lebibe Hanım'ın çiftliğinde 104 olmak üzere toplam 332 büyükbaş hayvanı mevcuttur. Bunların çoğunluğunu 96 adetle karasığır inekleri oluşturmaktadır. Karasığır ineklerin 70'i Lebibe Hanım'ın

çiftliğindeydi. Bu çiftlik inek yetiştiriciliğine ayrılmış gibidir. Bunlara diğer çiftliklerdeki 52 camız ineği ile 26 henüz doğum yapmamış bir-iki yaşındaki camız düvesini de eklemek gerekir. Büyükbaşların neredeyse yarısını oluşturan bu dişi inek ve mandaların sütünden muhtemelen peynir ve yoğurt üretilip satılıyordu. Erkek manda ve öküzler de 113 gibi azımsanmayacak sayıda olup bunların da ziraat işlerinde koşum hayvanı olarak kullanıldığı muhakkaktır. Direnli Çiftliği'ndeki bir boğa da koşum içindi. Çiftliklerdeki 18 kısrak, dört beygir ve iki eşekle ulaşım, taşıma vs. çiftlik işleri görülmekteydi. Yine bu kategoriden bir katırsa amelmande olduğundan iş göremez durumdaydı. Keza Dolama Çiftliği civarında başıboş dolaşan 25'i bir yaşında toplam 124 eşeğin de çiftlik işlerinde kullanılmadığı sanılmaktadır. Muhallefatta ayrıca yedi eşek, on at, beş tay ile 18 katar katırı ve beş binek beygiri de kayıtlıdır. Bu son grupta yer alan on at ve beş tayın her birinin çiftliklerinde olduğu gibi topluca yazılmayıp ayrı ayrı ve hususiyetlerine göre kaydedilmiş olması bunların voyvodanın şahsi kullanımına ait olduğunu düşündürmektedir.

Mehmed Ağa'nın hayvancılık alanındaki asıl yatırımlarının küçükbaşlar üzerine olduğunu rakamlar açık şekilde göstermektedir. Zira Kızılca-havlu'da 540, Gümüşlü'de 362, Rahmanlı'da 250, Dolama'da 430 adet olmak üzere hepsi Rum farklı mandıra kethüdarlarının zimmetinde 1.582 koyunu mevcuttur. Dolama'da ayrıca başıboş gezen yirmi koyunu daha vardır. Bunlardan başka Çıplak-altı köyü civarındaki Uladı Deresi mevkiinde 525 keçisinin de yine iki ayrı mandıra kethüdası zimmetinde bulunduğu belirtilmelidir. Keza Tire ve köyleri ahalisine tevzi ettiği 2.597 koyunu da eklediğimizde, toplamda 4.724 tane koyun ve keçisi olan Mehmed Ağa için küçükbaş hayvancılık önemli bir yatırım alanı gibi gözükmektedir. Zira bu dönemlerde tarımsal üretimin devamının oldukça pahalı olması yanında tarımsal emek açığının da bulunması toprak sahiplerini çiftliklerinde büyükbaş hayvan yetiştirmeye itmekteydi. Diğer taraftan süt ve süt ürünlerinden elde edilen kârın yüksekliği onları küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ile mandıracılığı da yöneltmekteydi²³. Nitekim Mehmed Ağa'nın küçükbaş hayvanlarının her bir çiftlikte bir mandıra kethüdası nezaretinde bulunması bununla alakalı olsa gerektir.

Mehmed Ağa'nın muhallefatında “*şütüran*” başlığı altında kaydedilmiş 52 develik bir sürüsü mevcuttur. Buna Kızılca-havlu'da bulunan altısı havuda gelecek yaşta, 12'si küçük olmak üzere 18 deveyi de eklediğimizde 70 devesinin olduğu görülmektedir. Bütün bu develerin cins ve yaşlarına göre dağılımı şöyledir:

Tablo 4: Mehmed Ağa'nın Develerinin Türleri

Damızlık	6
Boz	26
Dişi	18

²³ Halil İnalçık, “Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiraçlar”, *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, ed. Çağlar Keyder & Faruk Tabak, çev. Zeynep Altok, İstanbul 1998, s. 28.

Küçük	14
Havuda gelecek	6

Sahip olduğu develer merhum Tire voyvodasının uğraş alanlarından birinin ticari taşımacılık olduğunu akla getirmektedir. Kervancılık bu dönemde önemli bir yatırım alanı olmakla birlikte Seyyid Mehmed Ağa'nın sahip olduğu kervanın veya develerini kattığı kervanın hangi güzergâhta mal taşıdığı bilinmemektedir. Lakin muhalefatta kayıtlı çok sayıda Şam emtiası nedeniyle bu kervanın bir ihtimal Suriye ile Batı Anadolu arasında işlediği söylenebilir. Keza onun bir kervana sahip olduğunu kervanbaşı yedinde sekiz beygirinin olması da doğrulamaktadır. Anlaşılan voyvoda ağa kendi kervanıyla ya da develerini kattığı kervanla Şam'dan, Halep'ten getirttiği kumaşların ticaretini yine Tire'de kendisine ait handaki dükkân/dükkânlarında yapmaktaydı.

Merhum Tire voyvodasının bir başka yatırım alanı ise ziraattır. Çiftliklerinde ambar olunmuş hububat dışında tarlalarda ekili olanları da bulunmaktadır. Bu noktada ziraatını yaptığı başlıca ürünler buğday, arpa, börülce ile bir miktar bakla ve çavdardır. Sadece Kızılca-havlu çiftliğinde 11.800 ayar²⁴ buğday, 3.752 ayar arpa, 1.000 ayar börülce ambarlanmıştır. Bu rakamlar en az 113,5 ton* buğday, 36 ton arpa ve 9,6 ton börülce anlamına gelmekteydi. Bunlara ilave olarak çiftliklerinde ekili hububat şöyledir:

Tablo 5: Mehmed Ağa'nın Çiftliklerinde Ziraatı Yapılan Hububat (Dönüm ve Ayar olarak)

	Buğday			Arpa			Bakla			Çavdar		
	Dönüm	Ayar	Ton	Dönüm	Ayar	Ton	Dönüm	Ayar	Ton	Dönüm	Ayar	Ton
Kızılca-havlu	550	1500	14,4	282	1127	10,8	-	-	-	-	-	-
Gümüüüüü	240	580	5,6	26	104	1	-	-	-	-	-	-
Direnli	20	40	0,4	45	135	1,3	20	50	0,48	-	-	-
Dolama	-	-	-	300	1120	10,8	-	-	-	65	65	0,63
Rağıp Paşa	-	435	4,2	-	160	1,5	-	20	0,19	-	-	-

²⁴ Ayar, Saruhan Sancağı'nda kullanılan bir hububat ölçü birimidir. Ancak miktarı kazalara göre değişiklik göstermektedir. Mesela Manisa'da 7,5; Turgutlu'da 8; Demirci ve Nif'te 9,5; Palamut'ta 10 okkadır. Bk. Ünal Taşkın, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005, s. 12.

* Hesaplamalar 1 ayar=7,5 okka şeklinde kabul edilerek yapılmıştır.

Fehrani(?), Doyranlı, Seyrekli ve Kızılca- havlu köylüleriyle müşterek ektiği	-	1730	16,6	-	2019	19,4	-	-	-	-	37	0,36
Toplam	810	2165	41,3	653	4665	44,8	20	70	0,67	65	65	0,99

Buna göre çiftliklerde en az 810 dönümde 2.165 ayar buğday tohumu ekili olup bu yaklaşık 41,3 tondur. Yine 653 dönümde 4.665 ayar arpa tohumu 44,8 ton, 20 dönümde 70 ayar bakla tohumu 0,67 ton, 65 dönümde 65 ayar çavdar tohumu 0,99 ton civarındaydı. Ancak bu noktada arazinin verimliliği ve ne kadar tohumdan ne miktarda mahsul alındığı bilinmediğinden elde edilecek mahsul hakkında bir fikir yürütmek mümkün değildir.

Çiftliklerdeki tarlalarda ekili bu hububatın yanında Seyyid Mehmed Ağa'nın Tire'deki ambarında 1.680 İstanbul kilesi yani yaklaşık 21,5 ton* çeltiğin varlığı da dikkat çekicidir. Kendi arazisinde tarımı yapılmayan bu çeltik muhtemelen Tire'deki köylerden toplanmış olmalıdır. Aynı şekilde yine Tire'de ambarlanmış olan 3000 kantar koza halindeki pamuk da benzer şekilde Tire civarından getirilip burada depolanmış olmalıdır. Çeltik ve pamuk kozası yanında Tire'de ambarlanmış 66 ayar (0,38 ton) susam, 186 ayar (1,8 ton) börülce, 1000 ayar (9,6 ton) darı ile 121 kantar ham kenevir mevcuttu. Yine Tire kasabası ekmekçi esnafının zimmetlerindeki 5.864 ayar (56,4 ton) buğday ile yağcı esnafının zimmetlerindeki 1.383 ayar (13,3 ton) susamı da bunlara eklemeliyiz.

Merhum Tire voyvodası Seyyid Mehmed Ağa'nın çiftliklerinin geniş bir araziyi kapsadığı muhakkaktır. Nitekim sebze bahçesi ve bağ olarak kaydedilenler de dâhil sadece ekili araziler en az 1.597 dönümdü. Bununla birlikte çiftliklerde mera olarak kullanılan, bazıları ekilmemiş veya nadasa bırakılmış, bir kısmında da ne ekili olduğu belirtilmeyen sadece mezru kaydı düşülmüş arazilerin de bulunduğu görülmektedir. Mesela Kızılca-havlu'da 100 dönümü mera olmak üzere toplamda 4.300 arazi mevcuttu. Yine Gümüşlü'de 300'ü İlyas Beğli toprağında olmak üzere toplam 420 dönüm mezru ve mezru olmayan tarla vardı. Rahmanlı'da 1.500'ü mera olmak üzere toplamda 2.000, Direnli'de 1.500, Dolama'da yarısı mera, yarısı tarla olmak üzere toplam 3.000, Subaşı'nda 1.000'i tarla, 2.000'i mera olmak üzere toplam 3.000 dönüm arazi bulunuyordu. Mehmed Ağa'nın çiftliklerinde bulunan bütün tarla, mera vs. arazilerin toplamı ise 15.917 dönümdü. Bakıldığında Mehmed Ağa'nın en büyük çiftliğinin Kızılca-havlu olduğu görülmektedir. Burası hem tarım, hem de hayvancılığın öne çıktığı bir çiftlikti. Ayrıca bu çiftlikte Hızır İlyas Çeşmesi civarında bir göz su değirmeni de mevcuttu. Ağanın bir nisfina sahip olduğu diğer değirmeni ise Çıplak-altı köyü yakınlarındaki Uladı Deresi'ndeydi. Diğer çiftliklerden Gümüşlü, Rahmanlı ve Dolama'da aynı şekilde hem tarıma, hem de

* Hesaplama yapılırken pamuk için 1 İstanbul kilesi=9 okka olarak kabul edilmiştir.

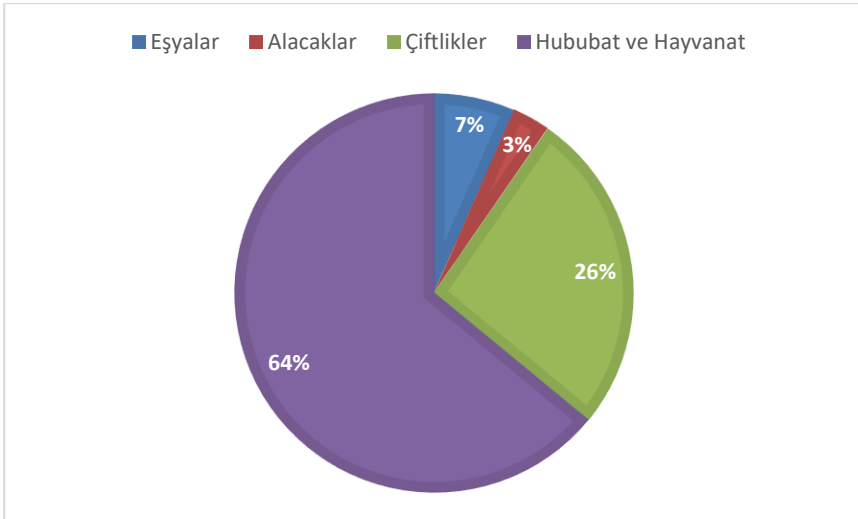
hayvancılığa yönelikken Direnli'de büyük çoğunlukla tarım, Subaşı'nda ise sadece tarım yapılmaktaydı. Bu çiftliklerdeki emek sektörü hakkında ne yazık ki muhallefat kayıtlarından bir bilgi edinilememektedir. Bir takım Rumların küçükbaş hayvanların başında mandıra kethüdası sıfatıyla vazife yapmaları çiftliklerdeki işgücünün ağırlıklı Rum reayadan olduğunu düşündürebilir.

Son olarak çiftliklerdeki tarım aletlerine bakıldığında Rahmanlı'da iki, Kızılca-havlu'da bir olmak üzere üç kağrı arabası ile Kızılca-havlu'da on dört, Ragıp Paşa'da bir, Direnli'de dokuz, Gümüşlü'de sekiz, Rahmanlı'da beş olmak üzere 48 saban demiri mevcuttur.

4. Seyyid Mehmed Ağa'nın Malvarlığının Tutarı

Mübaşir Çayırzade İbrahim Ağa'nın müsadere süreci hakkında arz ettiği raporun hülasasının hemen altına derkenar olarak muhallefatın muhasebe icmalı çıkarılmıştır²⁵. Buradan merhum Tire voyvodasının malvarlığının ederi hakkında bilgi edinebilmek mümkündür. Buna göre Mehmed Ağa'nın eşyalarına 7.500 kuruş, çiftliklerine 30.000 kuruş, hububat ve ağnamına ise 72.984 kuruş bedel biçilmiştir. Buna kimin/kimlerin zimmetinde olduğu bilinmeyen 3.475 kuruş alacağı da eklendiğinde merhum voyvodanın mal varlığı 113.959 kuruşa balığ olmaktadır. Bu başlangıçta iddia edilen 500.000 kuruşluk malvarlığının beşte birinden biraz fazladır. Buna mukabil bir karşılaştırma olması açısından aynı dönemde Turgutlu'da voyvodalık yapan Seyfizade ailesine mensup İbrahim Ağa'nın muhallefat tutarı 208.604,5 kuruş, Halil Ağa'nın ise en 131.381,5 kuruştur²⁶.

Grafik 1: Yeğen Mehmed Ağa'nın Muhallefatının Kalemlere Dağılımı

²⁵ BOA, D.BŞM.MHF., no. 79/3.

²⁶ Cahit Telci, "Turgutlu Voyvodası Seyfi-zade Es-Seyyid Halil Ağa'nın 1791 Senesinde Müsadere Edilen Muhallefatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/1, (Temmuz 2007), s. 180.

Yeğen Mehmed Ağa'nın muhallefatında gelir kalemleri arasında en büyük kısım %64 ile hububat ve hayvanları oluşturmaktadır. Çiftliklere biçilen kıymet ise %26'dır. %10'luk kısmı ise muhallefattaki çeşitli eşyalar ile az miktardaki alacaklar teşkil etmektedir. Gelirleri oluşturan bu kalemlere karşılık merhum Tire voyvodasının 41.378,5 kuruş borcu söz konusudur. Bu tutarın 10.575 kuruşu Şam emtiası nedeniyle Hacı Zeydan adlı birisine olduğu bilinmektedir. Ancak diğer borçların kime, ne için olduğunu belirten bir kayıt bulunmamaktadır. Toplam borç tutarı muhallefattaki gelirler toplamı olan 113.959 kuruştan düşüldüğünde Yeğen Mehmed Ağa'nın muhallefatından kalan net miktarın 72.580,5 kuruş gibi mütevazı bir tutar olduğu görülmektedir.

Sonuç

Mehmed Ağa'ya dair arşivlerde tespit edilebilen bu belgeler şüphesiz onun ticari faaliyetlerini tam anlamıyla tespit etmemize imkân vermemektedir. Ancak yine de bir takım fikirler yürütmemize olanak sağlamaktadır.

Mehmed Ağa'nın kıyafet ve ev eşyalarına bakıldığında gayet mütevazı bir hayatının olduğu dikkati çekmektedir. Tire içinde ve dışında iki eve sahip, Tire merkezinde ahşap bir hanı bulunan voyvodanın asıl uğraş alanıysa tarım ve hayvancılıktır. Nitekim kendisine ait altı çiftliğin yanı sıra, Ragıp Paşa'nın kızı Lebibe Hanım'ın çiftliğini iltizamına almış merhum voyvoda bu çiftliklerin sahip olduğu arazilerde ağırlıklı olarak hububat ziraatı ve küçükbaş hayvancılık yapmaktaydı. Bunun yanı sıra mandıracılığa da yatırımının olduğu, çiftliklerinde mevcut küçükbaş ve büyükbaş hayvanların sütünden peynir ve yoğurt üreterek ticaretini yaptığı anlaşılmaktadır. Çiftliklerindeki büyükbaş hayvanların aynı zamanda ziraat işlerinde koşum hayvanı olarak kullanıldığı da muhakkaktır.

Mehmed Ağa çiftlikleri 15.000 dönümden fazla bir araziyi kaplamakta, bu arazilerin bir kısmında ziraat yapılırken, bir kısmı da küçükbaş hayvanların otlaması için mera olarak kullanılmaktaydı. Yetiştirilen hububat vs. mahsul çiftliklerde ve Tire'de bulunan ambarlarda muhafaza etmekteydi. Başta buğday ve arpa olmak üzere yetiştirdiği hububatın ticaretini yaptığı anlaşılrsa da, bunları kimler aracılığıyla nerelere sattığı bilinmemektedir. Bununla birlikte Tire'deki ekmekçi ve yağcı esnafı zimmetlerinde buğday ve susam tevziatından alacağına olması yerel esnafla ticari bir ilişki içerisinde olduğuna işaret eder. Voyvoda Mehmed Ağa'nın Tire köylüleriyle de kredi alış verişine girmediğini düşünmek yanlış olmaz. Nitekim bazı köylülerle müştereken hububat ektiği barizse de bunun mahiyeti bilinmemektedir. Zira ne muhallefatında ne de sair belgelerde buna dair bir bilgi vardır.

Ağa'nın bir diğer uğraş alanının da ticaret olduğu aşikârdır. Çünkü muhallefatına kaydedilen eşyalar arasında çok miktarda top top doğu menşeli kumaşın varlığı dikkati çekmektedir ki, Şam emtiası bahası olarak borçlarının mevcut olması da bununla ilgili olmalıdır. Yine yaşadığı dönemde oldukça karlı bir iş olan kervancılığın da kendisinin uğraşları arasında olduğu anlaşılmaktadır. Yetmiş aşkın deveye sahip olması yanında kervanbaşı yedindeki beygirleri bunu

doğrular niteliktedir. İlâveten Tire'de bir hanının mevcudiyeti, burada kendi namına kumaş ticareti yapmasını makul kılmaktadır.

Kısacası Seyyid Mehmed Ağa tarım, hayvancılık ve ticaret alanlarında yatırımlara sahip bir kişi olarak yaşadığı dönemde Tire Kazası bağlamında önemli bir yerel yatırımcı gibi gözükmektedir. Bununla birlikte sahip olduğu mal varlığı başta Karaosmanoğulları ailesine mensup civardaki çağdaş ayan ve voyvodaların mal varlığı ve muhallefatlarıyla mukayese edildiğinde oldukça mütevazı kaldığını da belirtmek gerekir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

AE.SABH.I., nr. 352/24639.

C.MF., nr. 388; 1261.

C.ML., nr. 8608; 11529; 29774.

D.BŞM.MHF., nr. 79/3; 79/10; 79/40; 80/13; 82/69; 82/85; 85/31; 88/56.

HAT., nr. 180/8177.

MAD.d., nr. 9719, s. 33-34.

Topkapı Müzesi Sarayı Arşivi

TSMA, E. 36/3; 233/36.

Araştırma ve İncelemeler

Armağan, A. Munis, *Devlet Arşivlerinde Tire*, İzmir 2003.

Çakır, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2003.

İnalçık, Halil, “Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar”, *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, ed. Çağlar Keyder & Faruk Tabak, çev. Zeynep Altok, İstanbul 1998, s. 17-35.

Nagata, Yuzo, *Tarihte Âyânlar, Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara 1997.

Özkaya, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara 1994.

_____, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985.

Özvar, Erol, “Voyvoda”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43, İstanbul 2013, s. 129-131.

Taşkın, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005.

Telci, Cahit, “Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/2, (2007), s. 145-166.

_____, “Turgutlu Voyvodası Seyfi-zade Es-Seyyid Halil Ağa'nın 1791 Senesinde Müsadere Edilen Muhallefatı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/1, (Temmuz 2007), s. 173-216.

Ülker, Necmi, “Tire'de Osmanlı Dönemi Türk Kitâbeleri”, *Türk Kültüründe Tire*, Ankara 1994, s. 97-112.